

A MŰSZAKI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT 1959-BEN

Műszaki könyvtáraink munkájának áttekintéséhez és értékeléséhez elengedhetetlenül szükséges bizonyos számszerű adatok rendszeres gyűjtése. A statisztikai adatok összesítése - csatlakozva más könyvtári hálózatok számszerű eredményeihez - fontos része a kulturális eredményeinket ismertető beszámolóknak, alapul szolgál a hálózatot irányító további munka tervszerű kijelöléséhez. A múltban a rendszeres statisztikai adatszolgáltatás nem volt megszervezve. Kisebb részterületek felmérése és az 1957. évi /a legfontosabb adatokra kiterjedő/ összeírás után a műszaki könyvtári hálózat valamennyi fő kérdését felölelő adatszolgáltatás elrendelésére és elkészítésére csak 1959-ben került sor. Az alábbiakban ennek az első részletes összeírásnak az eredményeiről számolunk be.

Könyvtárak - könyvtárosok

Hálózatunkban 1959-ben 903 vállalati műszaki könyvtár működött, az alábbi alközpontonkénti megoszlásban:

Élip.M.	105
ÉM	128
KGM	244
Kip.M.	160
KPM	72
MÁV.	12
NIM	165
Posta	17
Összesen	903 műszaki könyvtár

Ha ezt az adatot az 1957-ben összeírt 998 könyvtárhoz hasonlítjuk, bizonyos csökkenést észlelünk, ez azonban az ipar szerkezetében végbement változások /összevonások, trüszítések és egyéb átszervezések/ következménye, nem azt jelenti, hogy egyes vállalatoknál megszűnt a műszaki könyvtár. Ez a szám a jövőben is változhat, pl. a tanácsai kezelésbe kerülő kisebb üzemek hálózatunkból való kiválásával, de ezzel párhuzamosan az egyes vállalatoknál ujonnan alakuló könyvtárak adataival is.

Ugyanakkor, amikor a két év előtti helyzethez viszonyítva a könyvtárak számában látszólagos csökkenés állott be, a főfoglalkozású könyvtárosok száma tovább emelkedett, ami szintén azt bizonyítja, hogy a kisebb könyvtárak összevonása nem csökkentette, hanem bizonyos mértékig fokozta a hálózat munkájának eredményességét. /Lásd az 1. sz. táblázatot./

alközpont	főfoglalkozású könyvtáros		nem főfoglalkozású könyvtáros	
	könyvtárban:	fő	könyvtárban:	fő
Élip.M.	1	3	105	120
ÉM	18	25	110	118
KGM	58	94	186	206
Kip.M	12	10	148	153
KPM	7	10	65	68
MÁV	4	7	8	10
NIM	38	57	127	149
Posta	3	6	14	14
Összesen	141	212	763	838
OMK	1	140	-	-
ÖSSZESEN	142	352	763	838

1.sz. táblázat
Műszaki könyvtárosok

A 212 főfoglalkozású műszaki könyvtároson kívül a hálózatban még 34 főfoglalkozású dokumentalista és 67 fordító dolgozik, összesen 141 helyen, azaz a műszaki könyvtárral rendelkező vállalatok 15,6 %-ában.

A többi vállalatnál nem főfoglalkozású műszaki könyvtárosok vannak, akik közül 598 műszaki és 240 egyéb beosztásban tevékenykedik.

Állomány

A hálózat összállományának vizsgálatából azt a legfontosabb megállapítást vonhatjuk le, hogy a könyvtárak állománya egyre sokrétűbbé válik. /Lásd a 2. sz. táblázatot./

	1953	1957	1959
könyv	1 259 180	1 226 781	1 368 793
folyóirat		179 550	207 634
szabadalom-szabvány		425 794	305 002
fordítás		201 015	180 862
prospektus			65 308
egyéb			75 508
Összesen	1 259 180	2 033 140	2 203 117

2.sz. táblázat
A hálózat összállománya

A hagyományos értelemben vett könyvtári anyag - a könyv és folyóirat - egyre inkább kibővül olyan egyéb jellegű dokumentumokkal, amelyek alapvetően jellemzővé válnak azoknak a szakkönyvtáraknak a munkájára, amelyek elsősorban az aktív tájékoztatást szolgálják. Az első ötéves terv ideje alatt műszaki könyvtáraink állományában a folyóiratok nyomultak előtérbe, 1959-ben pedig - és a második ötéves terv előkészítésének időszakában - az egyéb dokumentumok /fordítások, prospektusok és más fürge és jól használható kiadványtípusok/ kezdenek egyre nagyobb jelentőségűvé válni. Ebben a változásban csupán egyetlen látszólagos ellentmondás van. Mégpedig az, hogy a szabadalmak és szabványok száma a hálózatban nem emelkedik, hanem csökken. Az oka ennek viszont az, hogy a szabadalmi- és szabványgyűjtemények fokozatosan megerősödve leválnak a műszaki könyvtárakról, és külön előadók, csoportok vagy osztályok kezelésébe mennek át az olyan vállalatokban, ahol ez a termelés, műszaki fejlesztés és export szempontjából különösen szükséges.

Az állomány egyenletes és többirányú fejlődését azonban nem tekinthetjük általánosnak és egyértelműnek. Lényeges különbség mutatkozik az egyes könyvtárak között tárcánként, ill. alközpontonként az állomány nagyságát és összetételét illetően. /Lásd a 3.sz. táblázatot!/

Állománygyarapodás

A hálózati állomány 1959. évi gyarapodásának összegezett adatai azt mutatják, hogy ezen a téren 1958/59-ben nagy változás ment végbe. Míg a könyv- és folyóiratkötetek számának növekedése nagyrészt megfelel annak a nemzetközi gyakorlatnak, hogy a műszaki könyvtárak kb. 10 év alatt megkétszerezik állományukat, addig az egyéb jellegű kiadványok - a kezdeti lemaradás után - ma már ennél jóval gyorsabb ütemben gyarapodnak. Legszembetűnőbb a gyarapodás nagy aránya a fordítások, ill. fordításmásolatok terén /41 %/, ennek oka pedig a növekvő igények mellett elsősorban az, hogy a legtöbb helyen már nincs pénzügyi akadálya a megfelelő dokumentumok beszerzésének és lefordíttatásának, hiszen a könyvtárak jórésze ilyenirányú igényeire a műszaki fejlesztési alapot is felhasználhatja. A fejlődés ezen a téren tehát jónak mondható, és csupán egy tekintetben nem megfelelő: ti. csak 471 könyvtár /52 %/ vásárol idegennyelvű könyveket és 583 /65 %/ külföldi folyóiratokat. /Az állománygyarapodás számszerű adatait a 4.sz. táblázat tartalmazza./

Az állomány gyarapodásának arányai más tekintetben is megváltoztak. Az idegennyelvű könyvek beszerzésében az arányok eltolódtak a szocialista országok szakirodalmára javára. Ez a változás híven tükrözi azt az elismerést, amit világszerte - és hazai műszaki könyvtáraink olvasóinak körében is - elsősorban a Szovjetunió és a népi demokratikus országok technikai eredményei kiváltottak. /Az 1959-ben vásárolt 29 457 kötet idegennyelvű könyvből pl. 16 544 származik a baráti országokból. Ugyanigy a tavaly beszerzett 35 694 fordításnak, ill. fordításmásolatnak is kb. 50 - 50 %-a készült tőkés és szocialista országokból származó dokumentumokról./

alközpont	k ö t e t		szabadalom	o r s z á g i		prospektus	összesen
	könyv	folycírat	szabvány	fordítás			
Elp.h.	62 520	11 834	44 666	4272	525	3102	126 919
El	169 255	16 125	41 762	26 228	4967	11 161	271 516
KM	539 423	81 596	85 575	70 528	44 644	21 034	842 800
Kip.h.	107 422	17 493	7614	25 296	5696	5265	168 788
KPI	73 839	4465	15 826	9411	1445	9698	114 684
MAV	116 583	5428	10 000	14 989	145	3198	150 343
MTM	261 337	61 936	92 378	29 829	7649	21 903	475 032
Posta	38 420	6757	7181	307	217	147	53 029
Összesen	1 368 793	207 634	305 002	180 862	65 308	75 508	2 203 117
OMK	166 793	50 000	5 237 207	110 249	-	-	5 564 249
ÖSSZESEN	1 535 598	257 634	5 542 209	291 111	65 308	75 508	7 767 368

3. sz. táblázat

Az 1959. évi állomány részletezése

	Összállomány		állománygyarapodás 1959-ben	
	1958.dec.31.	1959.dec.31.	kötet v.egység	%
könyv	1 236 197	1 368 793	132 596	11
folyóirat	174 314	207 634	33 320	12
szabadalom- szabvány	?	305 002	33 480	2 év alatt - 14
fordítás	145 268	180 862	35 694	41
prospektus	48 120	65 308	17 188	28
egyéb	60 093	75 508	15 415	39
Összesen kb.	1 700 000	2 203 117	267 693	kb.15 %

4.sz. táblázat
A hálózat állománygyarapodása 1959-ben

Forgalom

Ha a 903 vállalat összdolgozóinak létszámát /997 847/ összevetjük a rendszeres /állandó/ olvasók számával /82 304/, mechanikusan azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az összdolgozók 8,25 %-a olvas csak rendszeresen szakirodalmat. Ez az arány valójában más. Ha ugyanis tovább elemezzük az összdolgozók számát, és az abban szereplő 88 540 műszakit hasonlítjuk a rendszeres olvasók számához, akkor - megállapításunk szerint - arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a műszakiaknak kb. 60 %-a rendszeres olvasója a vállalati /üzemi, tervező- és kutatóintézeti/ műszaki könyvtáraknak, az egyéb dolgozóknak /elsősorban a fizikai dolgozóknak/ viszont csak kb. 4 %-a. Az utóbbi arányszám azonban csak a műszaki termelési könyvtári hálózat rendszeres nem műszaki olvasóira vonatkozik. A helyzet valójában kedvezőbb, mert a fizikai dolgozók jelentős része a vállalati /elsősorban az üzemi/ szakszervezeti könyvtárakban elégíti ki alapfoku szakkönyv-olvasási igényeit. /Ilyenirányu összesíthető adataink ezidőszertől nincsenek./

A könyvtári kötetek, ill. egységek forgalmát vizsgálva láthatjuk, hogy 2 év alatt a hálózatban helyben olvasott egységek száma 108 %-kal, a kölcsönzött egységek száma pedig 48 %-kal emelkedett. /A számszerű részletezést lásd az 5.sz. táblázatban./

Más szempontból nézve ez azt is jelenti, hogy egy rendszeres /tipikus/ olvasó vállalatának könyvtárából 1959-ben az alábbi dokumentumokat vette igénybe:

7,2 könyvet
11,2 folyóiratot és
1,6 egyéb-, azaz
összesen 20 dokumentumot.

Kötet v. egység	1957	1959
helyben olvasott		
könyv		213 872
folyóirat		395 341
egyéb		42 339
összesen	312 454	651 552
kölcsönzött		
könyv		377 444
folyóirat		522 765
egyéb		80 166
összesen	661 845	980 375
együttes forgalom		
könyv		591 316
folyóirat		918 106
egyéb		125 505
ÖSSZESEN	974 299	1 631 927

5.sz. táblázat
A hálózat kötetforgalma 1959-ben

Nyilvántartások - helyiség

A 903 összeírt könyvtár nyilvántartások szempontjából elég vegyes képet mutat. Saját adatszolgáltatásuk szerint 143 könyvtárnak még nincs szabályos leltárkönyve, 163-nak pedig egyáltalán nincs katalógusa. /Természetesen ezek a legkisebbek közül valók./

Ilyen szempontból még soha nem készült számszerű értékelés könyvtárainkról. Az 1959. évi összeírás alapján a katalógusokat illetően következő a helyzet:

betűrendes katalógusa van 409 könyvtárnak /45,3 %/
szakkatalógusa van 598 könyvtárnak /66,3 %/.

Igen érdekes az is, hogy a szakkatalógust készítő könyvtárak közül csupán 92 /10,2, ill. 15,4 %/ használja, és alkalmazza következetesen az Egyetemes Tizedes Osztályozást.

A hálózat kölcsönzési nyilvántartásai is eltérők. 270 könyvtárban a füzetes, 74-ben az elismervényes, 365-ben az egykártyás, 180-ban a kétkártyás és 14-ben a háromkártyás kölcsönzési módszert alkalmazzák.

Állományát 256 könyvtár szakrendben, 542 folyószám szerint raktározza, 40 alkalmazza az ugrószámos és 53 a betűindexes elhelyezést. /12 könyvtáros egyéb elvek alapján rendezi anyagát./

Helyiség szempontjából könyvtáraink ellátottsága igen kedvezőtlen. Csupán 232 vállalatban van a könyvtárnak önálló

helyisége, külön olvasóterme pedig csak 39 könyvtárnak van./Emellett még 271 könyvtár nyújt megfelelő helyben-olvasási lehetőséget./

Költségvetés

Bár a könyvtárak jelentős hányada még mindig nem dolgozik külön nyilvántartott költségvetés alapján /azaz beszerzéseit esetenként engedélyezik/, mégis a tényleges állománygyarapodásra fordított összegeket tekintve megállapíthatjuk, hogy a hálózat által felhasznált pénzügyi keret állandóan emelkedik /különös tekintettel a már említett műszaki fejlesztési alapok felhasználhatóságára/.

Az állománygyarapításra fordított összegekből /lásd a 6.sz. táblázatot/ kitűnik, hogy a hálózat pénzügyi ellátottsága 1959-re - 1957-hez viszonyítva - kb. 76 százalékkal nőtt. A fordításokra költött összeg nagysága egyúttal arra is rámutat, hogy a vállalatok megfelelő számú magyar szakkönyv hiányában egyre inkább igénybe veszik a fordításokat.

	1957	1959
könyv + folyóirat		16 061 830
fordításrendelés		5 379 769
egyéb kiadványok		1 448 183
Összesen	12 979 045	22 889 782

6.sz. táblázat Állománygyarapításra fordított Ft összeg

Dokumentáció

A beérkezett adatok arról is beszámolnak, hogy önálló dokumentációs munkát még csak a vállalatoknak kb. 10 %-a folytat. Az önálló dokumentáció alapjául azok a referátumok, címfordítások és fordítások szolgálnak, amelyek azután kerekén 100 külön kiadványban és különböző katalógusokban, értesítésekben jutnak el az érdekeltekhez. A hálózatban 1959-ben

30 843 referátum
38 891 címfordítás és
175 225 oldal fordítás készült.

Ha ezt a feltárási munkát összehasonlítjuk, és összegezzük az OMK-ban készült

49 599 referátum
12 421 címfordítás és
119 620 oldal fordítás mennyiségével,

állandóan növekvő tájékoztató munkával találjuk szemben magunkat. Az elért eredménnyel nem lehetünk megelégedve, mert a hálózat dokumentációs szolgáltatásai még mindig csak főleg a szakfolyóiratokra és azoknak is csak bizonyos hányadára terjednek ki. Ez a kérdés a jövőben további behatóbb vizsgálatokat igényel.

Összefoglalva, a hálózati statisztikai összeírás 1959. évi adataiból a következő általános megállapításokat emelhetjük ki:

1. Az első ízben 1959-ben bevezetett hálózati statisztikai adatszolgáltatás bevált. A könyvtárosok - felismerve a statisztikai adatszolgáltatás jelentőségét - munkájukról lelkiismeretesebb, pontosabb és a régebbi próbálkozásoknál részletesebb számszerű beszámolókat állítottak össze. Ennek a pontosságnak a jövőben még fokozódnia kell, hiszen most már a könyvtárosok előre tudják, hogy milyen adatokat kötelesek gyűjteni és évenként jelenteni.
2. Az adatszolgáltatási kérdőív és a könyvtári munka számszerű eredményeinek rendszeres rögzítése - különösen kisebb könyvtárakban - megkönnyíti a beszámoló tervjelentések összeállítását, és hasznos segítséget nyújt a munkatervek elkészítéséhez is.
3. A hálózatot alkotó könyvtárak száma, kisebb vagy nagyobb mértékben, állandóan változik. Ezt a tényt a hálózati központnak és az alközpontoknak az eddiginél nagyobb figyelemmel kell kísérniök. Ugyancsak ennek a felismerésnek alapján tervszerűen fel kell hívni a megerősödő vállalatokat helyi műszaki könyvtárak létesítésére.
4. Az egyes könyvtárak között igen számottevő különbségek vannak /alközpontonként, a vállalatok jellegének megfelelően, gyűjtőkör és nagyság stb. tekintetében/, de mégis összefogja őket a közös cél - a műszaki fejlesztés ügyének elősegítése, valamint az ennek a célnak érdekében egyre inkább kiépülő könyvtárak közötti együttműködés, munkamegosztás és egységes irányítás. Ezt az együttműködést a jövőben tovább kell fokozni.
5. Műszaki könyvtáraink munkájában egyre nagyobb szerephez jutnak az információ szempontjából közvetlenebbül és gyorsabban felhasználható fordítások, prospektusok és egyéb dokumentumok. Az ilyen jellegű anyagok gyűjtését, feldolgozását és terjesztését a második öt éves terv folyamán mindenütt meg kell szervezni.
6. Törekedni kell az olvasóforgalom további emelésére. A rendszeresen olvasó műszakiak számának növelése mellett elsősorban a fizikai dolgozók szakirodalommal való megfelelő ellátásáról kell gondoskodni, különösen a nagyüzemekben.
7. Nyilvántartási rendszerén /beleértve a leltárkönyvet, a kölcsönzési rendszert és a katalógusokat/ még minden könyvtárnak sokat kell javítania, ill. tökéletesítenie. Ezen a téren a jövőben fokozatosan ki kell szélesíteni a már bevált tapasztalatcsere mozgalmát, és ki kell alakítani a fejlettebb könyvtárak könyvtárosainak segítő közreműködését az irányban, hogy a helyes munkamódszerek közvetlenebbül eljussanak oda, ahol azoknak bevezetésére szükség van.

8. Állandóan napirenden kell tartani a műszaki könyvtárosok oktatásának és továbbképzésének ügyét. Elsősorban a nem főfoglalkozású könyvtárosok alközponti oktatása terén kell a közeljövőben lényeges változást elérni, a könyvtárosok többségének levizsgáztatásával.
9. A könyvtári munka állandóan fokozódó eredményességével párhuzamosan küzdeni kell a könyvtári munka vállalatokon belüli elismertetéséért /pl. helyiség tekintetében stb./.
10. A műszaki könyvtárak 90 %-a nem végez önálló dokumentációs tevékenységet. Ezeknek elsősorban tehát a központi /és alközponti/ dokumentációs szolgáltatások felhasználására kell törekedniük. A statisztikai adatszolgáltatás tanulsága szerint viszont még mindig igen sok helyre nem jutnak el az ilyen tájékoztatások, amelyeknek megfelelő terjesztése pedig minden könyvtáros egyik elsőrendű kötelessége.
11. A második ötéves tervnek legfontosabb szakkönyvtári feladatai között szerepel a dokumentáció bázisának kiszélesítése. Fokozatosan - a lehetőségek szigorú mérlegelésével - biztosítani kell a párhuzamos rendelkezések és feltáró munkák további csökkentését, a Magyarországra beérkező külföldi szakirodalom számának emelését, a dokumentációs feltárással kerülő folyóiratok és folyóiratcikkek számának növelését, és meg kell szervezni az eddig nem megfelelően gyűjtött és feldolgozott kutatói jelentések, kongresszusi jegyzőkönyvek és értékesebb vállalati kiadványok ismertetését.

Balázs Sándor - Szabolcska Ferenc

Balázs, S. - Szabolcska, F.: Network of the Hungarian technical libraries in 1959.

903 technical libraries in Hungarian factories, planning- and research institutes constitute a network under the jurisdiction and guidance of the Hungarian Central Technical Library /OMK/ and 8 subcentres of various industrial ministries.

In 1959 the stock of these libraries consisted of

1	309 798	volumes of books
	207 634	volumes of periodicals
	305 002	patents and standards
	180 862	translations
	65 308	catalogues
	75 509	other documents

2 203 117 units in all. The annual increase was

est in books /11 %/ and highest in translations /41 %/.

The 903 technical libraries had 304 constant readers, who had 1 631 927 library units in the past year. 60 % of the technologists - engineers and technicians - were regular visitors of the libraries. /Compared with the 1957 figures, the increase was 108 % in respect to users of the reading rooms, lending rose 48 %./

10 % of the libraries engaged in active documentary work supplementing the central services/ for about 100 various publications. In 1959 the network prepared 30 843 abstracts, 891 translations of titles and 175 225 pages of translations. /During the same time the OMK made 45 599 abstracts, 421 translations of titles and 119 620 pages of translations./

The libraries of the network are under the guidance and control of the OMK.

+ + +